

Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση

Τόμ. 6, Αρ. 2B (2011)

Εναλλακτικές Μορφές Εκπαίδευσης

ΤΟΜΟΣ Β
PART / ΜΕΡΟΣ Β

Εκπαίδευση γλωσσικών μειονοτήτων: μια έρευνα δράσης στη Μουσουλμανική Μειονότητα της Θράκης

Παρασκευή Καξίρα, Εύη Καπλάνη, Στέφανος Μακρυγιάννης, Γιάννης Πουταχίδης

doi: [10.12681/icodl.664](https://doi.org/10.12681/icodl.664)

Εκπαίδευση γλωσσικών μειονοτήτων: μια έρευνα δράσης στη Μουσουλμανική Μειονότητα της Θράκης

Educating of linguistic minorities: an action research in the Muslim Minority of Thrace

Καζίρα Παρασκευή,

Υποδιευθύντρια

Μειονοτικό Δημοτικό Σχολείο Δαρμένης
hobbit1986@hotmail.com

Καπλάνη Εύη

ΜΑ

Υποψήφια διδάκτωρ Παιδαγωγικής Α.Π.Θ.
Δασκάλα

7^ο Δημοτικό Σχολείο Αμπελοκήπων Θεσ/νίκης
eve_kaplani@pathfinder.gr

Μακρυγιάννης Στέφανος

Δάσκαλος

Μειονοτικό Δημοτικό Σχολείο Δαρμένης
makrigiannis1@yahoo.gr

Πουταχίδης Γιάννης

ΜΑ

Θεατροπαιδαγωγός

7^ο Δημοτικό Σχολείο Αμπελοκήπων Θεσ/νίκης
mgrjanis@hotmail.com

Περίληψη

Η διδασκαλία της κυρίαρχης γλώσσας ως δεύτερης ή ξένης σε παιδιά γλωσσικών μειονοτήτων αποτελεί μια πρόκληση για τους/τις εκπαιδευτικούς, καθώς εγείρει ζητήματα κοινωνικού αποκλεισμού και ένταξης. Η καλλιέργεια στην τάξη ενός κλίματος αλληλοσεβασμού και κατανόησης και η ενδυνάμωση της μητρικής γλώσσας και της κουλτούρας των παιδιών είναι, επομένως, υψίστης σημασίας. Σε αυτή την εργασία θα παρουσιάσουμε την έρευνα δράσης που πραγματοποιήσαμε σε ένα Μειονοτικό Δημοτικό Σχολείο της Ροδόπης, με στόχο όχι μόνο τη βελτίωση των επιδόσεων των παιδιών στο μάθημα της ελληνικής γλώσσας, αλλά και την ανάπτυξη δεξιοτήτων σε ποικίλους τομείς. Για να επιτύχουμε τους στόχους μας υλοποιήσαμε ένα σχέδιο εργασίας με βάση την κωμωδία του Αριστοφάνη «Ιππείς», κατά το οποίο επιχειρήσαμε να βοηθήσουμε τα παιδιά να μάθουν καλύτερα τόσο την ελληνική όσο και την τουρκική γλώσσα, να εμπλουτίσουν τις γνώσεις τους σε τομείς όπως η ιστορία και η γεωγραφία, να ασκηθούν σε ψυχοκινητικές και κοινωνικές δεξιότητες και, τέλος, να αναπτύξουν κριτική και πολιτική σκέψη. Η παρέμβασή μας είχε αντίκτυπο και στην τοπική κοινωνία, καθώς τα θέματα που απασχόλησαν την τάξη κατά την εκπόνηση του σχεδίου εργασίας (καταπίεση, πολιτική αντιπαράθεση, λαϊκή αντίδραση) αποτέλεσαν αντικείμενο συζήτησης ανάμεσα στους κατοίκους του χωριού.

Abstract

In this paper we present an action research that took place in a Muslim Minority Primary School of Rhodopi. The project that was held in order to enhance the students' school achievement and critical thought was based on Aristophanes' "Ippeis". The research also had an impact on the village's society.

Key-words: *minority education, action research, forum theatre*

Η διδασκαλία και η εκμάθηση μιας γλώσσας είναι μια διαδικασία κοινωνικοπολιτισμική, επηρεάζεται, δηλαδή, όχι μόνο από το γνωστικό επίπεδο των μαθητών/τριών, αλλά και από κοινωνικούς και πολιτισμικούς παράγοντες του περιβάλλοντός τους. Ειδικά στην περίπτωση των παιδιών γλωσσικών μειονοτήτων που καλούνται να μάθουν την επίσημη γλώσσα της χώρας στην οποία ζουν, τέτοιοι παράγοντες παίζουν καθοριστικό ρόλο τόσο στην επίδοσή τους όσο και στη στάση τους απέναντι στην κυρίαρχη γλώσσα. Ο τρόπος με τον οποίο οι εκπαιδευτικοί θα προσεγγίσουν τα παιδιά και θα επιχειρήσουν να διδάξουν την κυρίαρχη γλώσσα είναι επίσης καθοριστικός, καθώς μπορεί να διαμορφώσει θετική ή αρνητική στάση απέναντί της. Είναι σημαντική η μελέτη από τον/την εκπαιδευτικό των συνθηκών στις οποίες καλείται να εργαστεί, ο προσεκτικός σχεδιασμός του διδακτικού έργου, καθώς και ο ανασχεδιασμός του σε περίπτωση που το απαιτούν οι διαρκώς αναδιαμορφωνόμενες συνθήκες (Altrichter et al., 2001).

Όταν αναφερόμαστε σε μειονότητες, δεν εννοούμε απαραίτητα μικρές μερίδες του πληθυσμού που διαφοροποιούνται ως προς κάποιο χαρακτηριστικό τους (π.χ. γλώσσα, θρησκεία) από την πλειοψηφία. Μια μειονότητα δύναται να συμπεριλαμβάνει την πλειονότητα του πληθυσμού ενός τόπου, η οποία όμως βρίσκεται σε δυσμενή θέση σε σχέση με την κυρίαρχη ομάδα όσον αφορά πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα (Grant, 2005). Έτσι, η εκπαίδευση των παιδιών γλωσσικών μειονοτήτων δεν μπορεί να αρκείται στην απλή εκμάθηση της κυρίαρχης γλώσσας, αλλά οφείλει να έχει απελευθερωτικό χαρακτήρα, να ωθεί τα παιδιά να σκεφτούν κριτικά και να αναστοχαστούν πάνω στην κοινωνική πραγματικότητα την οποία βιώνουν (Freire, 1977, 1996).

Είναι σκόπιμο, λοιπόν, οι μαθητές και οι μαθήτριες να εμπλέκονται ενεργά στη διαδικασία εκμάθησης της γλώσσας, κατά την οποία οι εκπαιδευτικοί με τη στάση τους δίνουν αξία στη μητρική γλώσσα των παιδιών και καλλιεργούν ένα κλίμα αμοιβαίου σεβασμού και κατανόησης. Όταν τα παιδιά αισθάνονται ελεύθερα να εκφράσουν την πολιτισμική τους ταυτότητα στο σχολείο, όταν τα ιδιαίτερα πολιτισμικά τους χαρακτηριστικά γίνονται σεβαστά από το δάσκαλο ή τη δασκάλα τους και λαμβάνονται υπ' όψιν στο σχεδιασμό της διδασκαλίας, η μάθηση γίνεται μια ευχάριστη και δημιουργική διαδικασία και το σχολείο μετατρέπεται σε ένα χώρο κριτικής πολιτισμικής αλληλεπίδρασης και ανάπτυξης ολοκληρωμένων ανθρώπινων προσωπικοτήτων (hooks, 1994). Η ανάδειξη αυτή της Φωνής των μαθητών/τριών αποτελεί εκ των ων ουκ άνευ στοιχείο μιας παιδαγωγικής παρέμβασης που στοχεύει, μεταξύ άλλων, στην κριτική συνειδητοποίηση (Usher & Edwards, 1994). Παράλληλα με την ανάδειξη της Φωνής των μαθητών/τριών είναι αναγκαίο οι δάσκαλοι «να βοηθήσουν τους μαθητές και τις μαθήτριες να βρουν μια γλώσσα για να εξετάσουν κριτικά τα ιστορικά και κοινωνικά κατασκευασμένα πρότυπα με τα οποία ζουν» (Giroux, 1992: 141), προκειμένου να αποφευχθεί ο κίνδυνος της άκριτης εξύμνησης κάθε μη Δυτικής κουλτούρας και να προωθηθεί η πολιτισμική ανταλλαγή με στόχο την κοινωνική ανάπτυξη.

Η έρευνα

Η έρευνα δράσης στην οποία θα αναφερθούμε υλοποιήθηκε σε ένα διθέσιο τριτμήματο μειονοτικό σχολείο του νομού Ροδόπης, στην Ε/ΣΤ τάξη και το σχέδιο εργασίας που χρησιμοποιήσαμε είχε ως βάση την κωμωδία του Αριστοφάνη «Ιππείς». Το χωριό στο οποίο διεξήχθη η έρευνα δράσης βρίσκεται σε ημιορεινή περιοχή, είναι αμιγώς τουρκόγλωσσο και στα στενά όριά του η ελληνική δεν έχει αξία χρήσης, ενώ ταυτόχρονα οι ευκαιρίες για να χρησιμοποιηθεί είναι ελάχιστες. Έτσι, τα ελληνικά

ακούσματα των παιδιών είναι φτωχά και περιορίζονται στην αλληλεπίδραση με τους/τις εκπαιδευτικούς του ελληνόγλωσσου προγράμματος στο χώρο του σχολείου. Το μορφωτικό επίπεδο των γονέων, και ιδιαίτερα των μητέρων, είναι ως επί το πλείστον χαμηλό, καθώς η μαθητική διαρροή την εποχή που φοιτούσαν εκείνοι στο σχολείο ήταν πολύ υψηλή (βλ. Ασκούνη, 2008). Όσον αφορά την ελληνική γλώσσα συγκεκριμένα, αν και ένας μικρός αριθμός αντρών τη χειρίζεται ικανοποιητικά, το επίπεδο των περισσότερων επιτρέπει τη συμμετοχή μόνο σε απλούς, καθημερινούς διαλόγους. Οι γυναίκες, στη συντριπτική τους πλειοψηφία, αδυνατούν να τη χρησιμοποιήσουν, ενώ λίγες είναι εκείνες που την καταλαβαίνουν.

Από τα παραπάνω γίνεται φανερό η αδυναμία των γονέων να βοηθήσουν τα παιδιά τους στο σχολείο, όχι μόνο στο μάθημα των ελληνικών, αλλά και στα υπόλοιπα. Η σχολική επιτυχία των παιδιών, επομένως, εξαρτάται σχεδόν αποκλειστικά από τη δουλειά που γίνεται στο σχολείο.

Η τοπική κοινωνία είναι κλειστή, αγροτική, με έντονα ανεπτυγμένο θρησκευτικό αίσθημα. Έτσι, παρόλο που εξ αρχής η πλειοψηφία των γονέων στήριξε την προσπάθεια για διαθεματική διδασκαλία και την εμπλοκή των παιδιών με την τέχνη, η χρήση του θεάτρου στη διδασκαλία συνάντησε αντιρρήσεις τόσο κοινωνικού όσο και θρησκευτικού χαρακτήρα. Αρχικά, η δυσκολία συγχρωτισμού των δύο φύλων ήταν ένα εμπόδιο που χρειαζόταν να ξεπεραστεί. Επιπλέον, οι αρνητικές αντιλήψεις μιας μερίδας γονέων αναφορικά με το θέατρο και το επάγγελμα του ηθοποιού, καθώς και το θρησκευτικού χαρακτήρα κώλυμα του να υποδυθούν τα παιδιά συγκεκριμένα υπαρκτά πρόσωπα σε μια θεατρική παράσταση αποτέλεσαν ανασταλτικούς παράγοντες. Ωστόσο, η δεύτερη δυσκολία ξεπεράστηκε με την επεξήγηση στους γονείς και στα παιδιά ότι οι χαρακτήρες των «Ιππέων» προσδιορίζονταν από μια ιδιότητά τους ή ως σύμβολα. Όσον αφορά τις αντιρρήσεις που προέβαλλαν ορισμένοι γονείς σχετικά με τη χρήση του θεάτρου, αυτές αποτέλεσαν αντικείμενο συζήτησης και διαφωνιών στην κοινωνία του χωριού, με αποτέλεσμα να υπερισχύσει η γνώμη εκείνων που υποστήριζαν τη συμμετοχή των παιδιών σε τέτοιου είδους δημιουργικές δραστηριότητες.

Οι εγκαταστάσεις του σχολείου του χωριού είναι εξαιρετικά περιορισμένες και περιορίζονται σε τρεις μικρές αίθουσες διδασκαλίας. Η υλικοτεχνική υποδομή που διαθέτει είναι φτωχή, με αποτέλεσμα να απαιτείται για τη διδασκαλία η χρήση των προσωπικών φορητών υπολογιστών και άλλων μέσων (ηχείων, κάμερας κλπ.) των εκπαιδευτικών. Ευτυχές ήταν το γεγονός ότι μας παραχωρήθηκε η αίθουσα φιλοξενίας των επισκεπτών του τζαμιού για την πραγματοποίηση των θεατρικών εργαστηρίων.

Η τάξη η οποία πραγματοποίησε το σχέδιο εργασίας αποτελείται από 18 παιδιά Ε' και Στ' δημοτικού. Πρόκειται για παιδιά ασκημένα στην ομαδική εργασία μέσα στην τάξη, τα οποία είχαν ήδη χρησιμοποιήσει τη μέθοδο project νωρίτερα κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς. Το επίπεδό τους στην ελληνική γλώσσα κατά την έναρξη της έρευνας δράσης ήταν χαμηλό, εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων, και η προφορική τους έκφραση στα ελληνικά πολύ περιορισμένη. Στα υπόλοιπα μαθήματα, τόσο σε αυτά που διδάσκονται στην τουρκική όσο και σε αυτά που διδάσκονται στην ελληνική γλώσσα η επίδοσή τους παρουσίαζε ποικίλες διαβαθμίσεις.

Οι στόχοι της έρευνας δράσης που πραγματοποιήσαμε δεν περιορίζονταν σε γνωστικό επίπεδο, στο επίπεδο, δηλαδή, της βελτίωσης της σχολικής επίδοσης των παιδιών και του εμπλουτισμού των γνώσεών τους, αλλά εκτείνονταν σε κοινωνικό επίπεδο και περιελάμβαναν την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης των παιδιών ώστε να αντιλαμβάνονται την κοινωνική πραγματικότητα, την ανάπτυξη συνεργατικού πνεύματος, την καλλιέργεια του σεβασμού προς τους συνανθρώπους τους, την

αναζήτηση λύσεων σε κοινωνικά προβλήματα. Σε κάθε περίπτωση οφείλουμε να επισημάνουμε ότι οι γνωστικοί στόχοι δεν παραγνωρίστηκαν προς χάριν των κοινωνικών, καθώς η μη επάρκεια στην κυρίαρχη γλώσσα συνιστά επίσης έναν παράγοντα αποκλεισμού των μειονοτικών ομάδων (Nieto, 1995).

Κατά την εκπόνηση του σχεδίου εργασίας τα παιδιά πραγματοποίησαν μετάφραση του διασκευασμένου κειμένου των «Ιππέων» στη μητρική τους γλώσσα (τουρκική) και παράλληλη ανάγνωση του ελληνικού και του μεταφρασμένου κειμένου, παρακολούθησαν εκπαιδευτικά κινούμενα σχέδια με θέμα την αρχαία Αθήνα, μελέτησαν χάρτες της πόλης και συζήτησαν σχετικά με την καθημερινή ζωή των κατοίκων της, ενώ ταυτόχρονα ξεκίνησαν τις προετοιμασίες για να ανεβάσουν θεατρική παράσταση με δίγλωσση διασκευή των «Ιππέων» για τον εορτασμό της λήξης του σχολικού έτους. Στα θεατρικά εργαστήρια, που οργανώθηκαν με βάση το Εκπαιδευτικό Δράμα, το οποίο χρησιμοποιεί στοιχεία του θεάτρου και άλλων τεχνών με στόχο τη συνειδητή και πολύπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητας (Mackona, 1995), τα παιδιά πήραν μέρος σε δραστηριότητες ανάπτυξης της ομαδικότητας. Επιπλέον, με τη χρήση τεχνικών του Θεάτρου των Καταπιεσμένων (Boal, 1979), οι μαθητές και οι μαθήτριες διαπραγματεύτηκαν τα ζητήματα της δημαγωγίας, της παραπλάνησης της κοινής γνώμης, της πονηριάς, της πολιτικής αντιπαράθεσης, της καταπίεσης και της λαϊκής αντίδρασης, που αποτελούν τα κύρια ζητήματα που θέτουν οι «Ιππείς», ενώ το δίγλωσσο σενάριο της παράστασης δημιουργήθηκε από τα ίδια τα παιδιά με τη βοήθεια αυτοσχεδιασμών. Σημαντικό κρίνουμε επίσης το γεγονός ότι, σε εκδρομή του σχολείου, τα παιδιά έκαναν πρόβα στο αρχαίο θέατρο της Μαρώνειας, ερχόμενα έτσι σε άμεση επαφή με τον ελληνικό πολιτισμό, τον πολιτισμό, δηλαδή, της γλώσσας την οποία διδάσκονται.

Συμπεράσματα

Ενώ οι παραδοσιακές μέθοδοι διδασκαλίας δε φάνηκαν να έχουν τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα, η χρήση της τέχνης στη διδασκαλία ενίσχυσε σημαντικά το γλωσσικό επίπεδο των παιδιών, ενώ ταυτόχρονα έδωσε κίνητρα για μάθηση και σε άλλους τομείς, όπως η ιστορία και η γεωγραφία.

Το μαθησιακό επίπεδο των παιδιών στην ελληνική γλώσσα βελτιώθηκε και το λεξιλόγιό τους εμπλουτίστηκε σημαντικά, καθιστώντας την επικοινωνία τους στα ελληνικά αποτελεσματική τόσο στον προφορικό όσο και στο γραπτό λόγο. Παράλληλα, η μετάφραση και η δημιουργία του δίγλωσσου σεναρίου της παράστασης βοήθησαν τους μαθητές και τις μαθήτριες να κατανοήσουν καλύτερα τις δομές τόσο της τουρκικής όσο και της ελληνικής γλώσσας.

Η ενασχόληση με το θέατρο συνέβαλλε στην καλλιέργεια δεξιοτήτων σωματικής έκφρασης, στην απώλεια των αισθημάτων φόβου ή ντροπής αναφορικά με την προφορική έκφραση, κυρίως στην ελληνική γλώσσα, καθώς και στην ανατροπή του κοινωνικού στερεότυπου που προστάζει να είναι τα δύο φύλα απομακρυσμένα μεταξύ τους. Η χρήση θεατρικών τεχνικών και τεχνικών του θεάτρου forum οδήγησε στη σύσφιξη των σχέσεων των μαθητών/τριών τόσο μεταξύ τους όσο και με τους/τις δασκάλους/ες τους, ενώ δεν έλειψαν οι περιπτώσεις των παιδιών που ανέπτυξαν κριτική και πολιτική σκέψη.

Οι «Ιππείς», ο Αριστοφάνης και η εποχή του έγιναν μέρος του παιχνιδιού των παιδιών και σημείο αναφοράς για τη σχολική ζωή. Η κινητοποίηση που προσέφερε στα παιδιά η ενασχόληση με την τέχνη έδωσε ώθηση για εμβάθυνση σε θέματα ιστορίας-γεωγραφίας και κοινωνικής και πολιτικής αγωγής, τα οποία συνδέθηκαν με τη σημερινή πραγματικότητα.

Τέλος, η χρήση της τέχνης στη διδασκαλία είχε αντίκτυπο και στην τοπική κοινωνία. Τα θέματα των «Ιππέων» προκάλεσαν αυθόρμητες συζητήσεις ανάμεσα στους γονείς - κυρίως τους πατέρες - των παιδιών, αλλά και τους φίλους τους, ενώ η στάση των κατοίκων του χωριού προς το θέατρο άλλαξε με θετικό τρόπο, καθώς αντιλαμβάνονταν το ρόλο που αυτό έπαιξε στη βελτίωση των σχολικών επιδόσεων των παιδιών τους.

Βιβλιογραφικές παραπομπές

- Ασκούνη, Ν. (2008). Η διαρροή των μαθητών της μειονότητας της Θράκης από την υποχρεωτική εκπαίδευση, στο: Δραγώνα, Θ. & Φραγκουδάκη, Α. (επιμ.), *Πρόσθεση όχι αφαίρεση, πολλαπλασιασμός όχι διαίρεση: Η μεταρρυθμιστική παρέμβαση στην εκπαίδευση της μειονότητας της Θράκης*, Αθήνα: Μεταίχμιο, σσ. 123-137
- Altrichter, H., Posch, P. & Somekh, B. (2001), *Οι εκπαιδευτικοί ερευνούν το έργο τους: μια εισαγωγή στις μεθόδους έρευνας δράσης*, Αθήνα, Μεταίχμιο
- Boal, A. (1979), *Theatre of the Oppressed*, London, Pluto Press
- Freire, P. (1977), *Πολιτιστική δράση για την κατάκτηση της ελευθερίας*, Αθήνα, Καστανιώτη
- Freire, P. (1996), *Pedagogy of the oppressed*, London: Penguin
- Giroux, H.A. (1992), *Border crossings: cultural workers and the politics of education*, New York, Routledge
- Giroux, H.A. (1992), *Border crossings: cultural workers and the politics of education*, New York, Routledge
- Grant, C. (2005), Γλώσσα, εγγραμματοσύνη και η διδασκαλία μειονοτήτων, στο: Μητακίδου, Σ. (επιμ.), *Η διδασκαλία της γλώσσας: εκπαίδευση γλωσσικών μειονοτήτων*, Θεσσαλονίκη, Επίκεντρο, σσ. 113-132
- hooks, b. (1994), *Teaching to transgress*, New York, Routledge
- Mackova, S. (1995), *Dramatická Vychova Ve Skole*, Brno, Difa JAMU
- Nieto, S. (1995), From Brown heroes and holidays to assimilationist agendas: reconsidering the critiques of multicultural education, in: Sleeter, C. & McLaren, P. (eds.), *Multicultural education, critical pedagogy and the politics of difference*, New York: State University of New York Press, pp. 191-220
- Usher, R. & Edwards, R. (1994), *Postmodernism and education*, London, Routledge